

ДИРЕКТНА ТУЖБА КОД ОСИГУРАЊА ОД ОДГОВОРНОСТИ**Проф. др Владимир Чоловић*****Доц. др Ана Опачић****

Апстракт: Код осигурања од одговорности, оштећено лице има право да директно од осигуравача захтева накнаду штете. Оштећено лице код ове врсте осигурања називамо и треће лице, јер није учесник уговорног односа. Право на директну тужбу произлази из права на директни захтев за накнаду штете. Закон о облигационим односима дефинише ово право трећег лица, као сопствено право. Нацрт Грађанског законика Србије детаљније регулише ово право, тако што дефинише да су и осигуравач и осигураник, као одговорно лице, солидарни дужници према трећем лицу. Осигурање од одговорности има своју заштитну и социјалну функцију. Доказ за то је и могућност подношења директне тужбе. Директна тужба има свој основ у закљученом уговору о осигурању од одговорности, али се може реализовати тек кад настане осигурани случај. Веома је важно дефинисати и ко може бити треће лице. Аутор у раду посвећује пажњу заштити трећег лица код различитих врста осигурања од одговорности, као што је осигурање од аутоодговорности, затим осигурање појединих професионалних делатности као што су стечајни управник и лекари, као и осигурање од одговорности у транспорту.

Кључне речи: осигурање од одговорности, директна тужба, треће лице, осигуравач, осигураник, осигурани случај.

* Факултет правних наука, Паневропски универзитет „Апеирон“, Бања Лука

** Висока школа за пословну економију и предузетништво, Београд

1. Увод

Код осигурања од одговорности, оштећено лице има посебан статус. То лице није учествовало у закључењу уговора о осигурању, али има право да се обрати непосредно осигуравачу за накнаду штете. Не само то, оштећено лице има право и да поднесе директну тужбу против осигуравача, ако овај не исплати штету уопште или у целости. Оштећено лице код осигурања од одговорности називамо и треће лице.

Одредба која регулише подношење директне тужбе дефинише то право као право које произлази из саме врсте осигурања, али и као сопствено право оштећеног лица. Закон о облигационим односима (даље: ЗОО)¹ дефинише да оштећено лице, код осигурања од одговорности, може непосредно поднети осигуравајућем друштву захтев за накнаду штете коју му је причинио осигураник, али до суме осигурања која је одређена уговором, односно, највише до износа осигуравачеве обавезе. Оштећено лице има сопствено право на накнаду из осигурања, тако да свака каснија промена која се тиче права осигураника према осигуравачу није од утицаја на право оштећеног лица. Оштећено лице то право има од дана кад се догодио осигурани случај². У Нацрту Грађанског законика Републике Србије (даље: Нацрт)³ додат је и трећи став који одређује да су осигуравач и осигураник солидарни дужници према оштећеном лицу⁴.

Наведене одредбе ЗОО и Нацрта односе се на право подношења директне тужбе код осигурања од одговорности, уопште. Значи, без обзира на предмет осигурања код осигурања од одговорности, оштећено лице има право да се директно обрати осигуравачу за накнаду штете. Поменули смо директни захтев и директну тужбу, које морамо разликовати. Наиме, ако осигуравач не исплати штету по директном захтеву оштећеног лица, тада ће оштећено лице имати право да поднесе директну тужбу. Он то може учинити само против осигуравача, али и против осигуравача и осигураника заједно. Ово решење се ослања и на тумачење правне природе захтева који се остварује директном тужбом. Она не проистиче из уговора о осигурању, већ има извор у проузрокованој штети, одно-

¹ Закон о облигационим односима – Сл. лист СФРЈ бр. 29/78, 39/85, 45/89 и 57/89, Сл. лист СРЈ бр. 31/93, Сл. лист СЦГ бр. 1/2003 – Уставна повеља

² Члан 941 ЗОО.

³ Радна верзија Нацрта Грађанског законика Србије;
<http://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php> 1.7.2015.

⁴ Члан 1462 Нацрта.

сно, проистиче из деликтне одговорности⁵. Међутим, о директној тужби и праву трећег лица не бисмо могли да говоримо без закљученог уговора, иако, у појединим случајевима, треће лице може надокнадити штету и без постојања наведеног уговора.

Наиме, основ постојања осигурања од одговорности је, управо, у могућности да оштећено лице поднесе непосредан захтев (*actio directa*) за штету, укључујући и процесно овлашћење за подношење директне тужбе, односно, могућност да покрене парницу против осигураваача. Тиме се остварује јавни интерес за сигурну законску заштиту трећег лица, а тиме се испуњава и сврха овог осигурања⁶. Трећа, оштећена, лица стоје, као што смо рекли, ван конкретног облигационоправног односа⁷, али су она ипак, заштићена, тако да можемо рећи да је правилно регулисање и спровођење уговора о осигурању од одговорности од важности за спровођење система осигурања у једној држави.

* *

Питања на која ћемо одговорити у овом раду односе се на правну природу како осигурања од одговорности, тако и директног захтева, односно, директне тужбе оштећеног лица према осигураваачу, затим на статус оштећеног, односно, трећег лица у односу на уговор о осигурању од одговорности, затим на могућност трећег лица да поднесе директну тужбу истовремено и против осигураваача и против осигураника, као и на друга питања која се тичу застарелости подношења директне тужбе, меродавног права, ако је присутан елемент иностраности у овој области, када ћемо представити поједине одредбе права ЕУ у овој области, а што је од значаја за само схватање правне природе директне тужбе.

⁵ П. Шулејић, „Застарелост потраживања из правних односа осигурања као предмет законског регулисања“, *Ревизија за право осигурања* бр. 2/2009, Београд 2009, 18.

⁶ Л. Беланић, „Треће особе у осигурању од аутомобилске одговорности“, *Зборник Правног факултета Свеучилишта у Ријеци*, в. 28, бр. 1, 2007, 3.

⁷ Л. Беланић, 4.

2. О правној природи уговора о осигурања од одговорности

Што се тиче уговора о осигурању од одговорности, он има своје специфичности, иако спада у имовинска осигурања⁸. Код одређивања правне природе уговора о осигурању од одговорности издвајамо два става. Први став односи се на то да се овај уговор мора посматрати као уговор у корист трећег лица⁹. Овде би се осигураник нашао у улози стипулата, који са осигуравачем – промитентом, уговара неко право у корист трећег лица, који је бенефицијар, а коме ће осигураник, евентуално, нанети штету. Право које оштећени добија овим уговором јесте право на накнаду штете за коју постоји одговорност осигураника. Други став заузимају они који се не слажу да је уговор о осигурању од одговорности – уговор у корист трећег лица. По том ставу, уговором о осигурању од одговорности осигурава се грађанска одговорност осигураника. Затим, код закључења овог уговора, странке, приликом закључења, не изражавају вољу да закључују уговор у корист трећег лица. Следеће, право из уговора о осигурању одговорности користи треће лице само ако претрпи штету. Код овог уговора, кад наступи осигурани случај, треће лице добија накнаду, а не корист. Мора се закључити да уговор о осигурању од одговорности има основ у уговору у осигурању уопште, а не у уговору у корист трећег лица¹⁰. Осигурање од одговорности има и своју социјалну функцију¹¹, која је различита у зависности од тога о којој врсти осигурања од одговорности се ради.

У вези са заштитом трећих лица и природом ове врсте осигурања, морамо разликовати осигурање од одговорности од осигурања ствари. И једно и друго осигурање спада у осигурање имовине. Међутим, код осигурања од одговорности не покрива се штета која може настати на одређеној ствари осигураника, него штета која може настати у имовини осигураника, тако да је предмет осигурања од одговорности целокупна имовина осигураника, као апстрактан појам. Ако наведено имамо у виду, онда се не може унапред ни утврдити сума осигурања, односно, осигурана вредност, ако није у питању осигурање од одговорности у вези са одређеним предметом¹². Сума осигурања је граница обавезе осигурава-

⁸ Д. Стојановић, О. Антић, *Увод у грађанско право*, Београд 2004, 281.

⁹ Н. Николић, *Уговор о осигурању*, Београд 1957, 186.

¹⁰ З. Петровић, В. Чоловић, Н. Мрвић-Петровић, *Обавезна осигурања у саобраћају и накнада штете*, Београд 2010, 23.

¹¹ Н. А. Sajjad, *Automobile Insurance, a Long-Range View*, Indiana University 1972, 168.

¹² П. Шулејић П., *Право осигурања*, Београд 2005, 385.

ча, али она не може да служи као претпоставка или доказ висине проузроковане штете. Исто тако, ако није у питању осигурање од одговорности у вези са одређеним предметом, онда се не поставља питање односа суме осигурања и осигуране вредности. Овде се, значи, не примењују правила о надосигурању и подосигурању, као ни правила о двоструком осигурању, јер се не може рећи да је осигураник осигуран на већу суму у односу на вредност предмета осигурања¹³.

Код осигурања од одговорности појављује се и јако изражен интерес осигуравача у поступку утврђивања одговорности и штете, кад настане осигурани случај. То је, нарочито, присутно у случају спора, када су тужбом обухваћени осигураник и осигуравач заједно, па и у случају када треће лице поднесе посебне тужбе против осигуравача и осигураника, као штетника. Што се тиче права трећег лица на накнаду штете, он добија заложно право на потраживању осигураника према осигуравачу, као и привилегован положај у односу на остале повериоце осигуравача.

3. Основ подношења директног захтева – директне тужбе

Право на директни захтев и директну тужбу представља погодност за оштећено лице, с обзиром на то да он може потраживати износ за насталу штету од више лица, односно, најмање два¹⁴. Постоје одређене специфичности код директне тужбе, а нарочито након доношења одлуке по тој тужби, односно у другостепеном поступку. Наиме, ако се у другостепеном поступку након доношења одлуке, по директној тужби, која је поднета и против осигуравача и против осигураника, прихвати жалба осигуравача (када се осигуравач ослобађа одговорности), таква околност не мора имати утицаја на одговорност осигураника – штетника. Са друге стране, ако се прихвати жалба осигураника – штетника, обавезно ће се и осигуравач ослободити одговорности¹⁵. Практично, можемо да закључимо да ће обавеза осигуравача постојати када се утврди грађанска одговорност осигураника. Ако осигураник није одговоран, односно, ако постоји основ за искључење из осигурања, онда ни осигуравач неће бити обавезан према трећем лицу.

¹³ П. Шулејић, 386.

¹⁴ В. Чоловић, *Међународно осигурање аутоодговорности (систем зелене карте)*, Београд 2007, 22.

¹⁵ В. Чоловић, 22–23.

Што се тиче правне природе директне тужбе, према једном схватању, директна тужба извире из уговора о осигурању. Ово схватање не би се могло прихватити, с обзиром на то да осигуравач није уговорно везан са оштећеним (уколико није у питању уговор у корист трећег лица), а оштећени би имао право на накнаду штете која му је проузрокована употребом моторног возила и у случају кад уговор није закључен¹⁶. Према другом схватању, извор директне тужбе је у закону. Али, у крајњој линији, сви правни односи заснивају се на закону, па се ово схватање не прихвата¹⁷. По трећем схватању, претрпљена штета представља извор директне тужбе. Дакле, основ тужбе лежи у праву на накнаду штете за коју је одговоран осигураник¹⁸.

Директна тужба је независна од тужбе према осигуранику, а у спору који је покренут директном тужбом утврђује се одговорност за накнаду штете, висина накнаде и обавеза осигуравача¹⁹. Уколико би треће лице једном тужбом тужило и осигураника и осигуравача, не би се радило о јединственом, већ о обичном супарничарству. Осигураник и осигуравач су самосталне странке, а пропуштање радње у погледу једне од њих не могу ни користити ни штетити другој страни. Самосталност странака огледа се у томе што осигуравач може оспоравати да је наступио осигурани случај и кад осигураник признаје да је одговоран за проузроковану штету трећем лицу²⁰.

Код осигурања аутоодговорности утврђује се забрана приговора оштећеном лицу, када оно поднесе захтев за накнаду штете осигуравајућем друштву²¹. Ради се о приговорима које осигуравајуће друштво не би могло истицати подносиоцу захтева, али би по закону, или по уговору о осигурању, могло истицати осигуранику због непридржавања закона или уговора²².

¹⁶ П. Барош, „Директни захтев – тужба оштећеног лица према осигураваоцу“, *Годишњак Правног факултета Универзитета у Бањој Луци* бр. 31-32/2010, Бања Лука 2010, 383; П. Шулејић, 405.

¹⁷ П. Барош, 384.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ П. Барош, 385.

²⁰ П. Барош, 387.

²¹ Н. Мрвић-Петровић, З. Петровић, А. Филиповић, *Обавезно осигурање од аутоодговорности и накнада штете*, Београд 2000, 112.

²² Што је предвиђено у члану 28 Закона о обавезном осигурању у саобраћају Србије, чије ћемо поједине одредбе још поменути касније.

Осигуравач и осигураник као солидарни дужници

Рекли смо да су осигуравач и осигураник солидарни дужници према трећем лицу, што предвиђа Нацрт. Код солидарних облигационих односа разликујемо две врсте односа: унутрашњи и спољашни однос. Спољашни однос је однос између поверилачке и дужничке стране, а унутрашњи однос је однос између самих поверилаца, тј. саповерилаца, односно, између дужника, односно, судужника. Спољашњи однос код сваке солидарне облигације настаје у моменту њеног настанка, а престаје у моменту престанка облигације. Садржина спољашног односа одређена је садржином облигације. Унутрашњи однос настаје у тренутку престанка спољашњег односа (када облигација престаје) и разрешава се у зависности од правила на којима је заснован, односно, у зависности од тога да ли је реч о активној или пасивној солидарној облигацији²³. Морамо рећи да су осигуравач и осигураник солидарни дужници према трећем лицу, без обзира на то да ли је поднесена тужба против једног или другог, односно оба субјекта.

Застарелост и директна тужба

Важно питање које се тиче директне тужбе и које дефинише однос осигуравача и трећег лица јесте питање застарелости. У односу треће лице – осигуравач, поставља се питање да ли ће се на директну тужбу применити општа правила о застарелости потраживања, или правила о застарелости предвиђена у прописима о осигурању. Проблем је у постојању неједнаких рокова застарелости, што може довести до тога да директна тужба оштећеног застари раније него његова тужба према осигуранику који му је нанео штету. Да би отклонио ову дилему, ЗОО одређује да директан захтев оштећеног лица према осигуравачу застарева за исто време за које застарева његов захтев према осигуранику одговорном за штету²⁴. Исто решење садржи и Нацрт²⁵. Ово решење се ослања и на тумачење правне природе захтева који се остварује директном тужбом. Она не проистиче из уговора о осигурању, већ има извор у проузрокованој штети, односно, проистиче из деликтне одговорности (иако смо раније поменули да је постојање уговора битно за дефинисање

²³ А. Јаневски, „Обавезе са више дужника или поверилаца и извршење према солидарним дужницима“, *Зборник радова „Хармонизација грађанског права у региону“*, Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Источно Сарајево 2013, 414.

²⁴ Члан 380, ст. 5 ЗОО.

²⁵ Члан 1501 Нацрта.

права на подношење директне тужбе). Отуда, обе тужбе – директна тужба и тужба оштећеног према осигуранику, имају исти основ и исти рок застарелости²⁶.

4. Ко може бити треће лице (ко може поднети директну тужбу)?

Да поновимо, треће лице се појављује у односу према осигуравачу и осигуранику, када наступи осигурани случај. Значи, треће лице није уговорна страна у односу између осигуравача и осигураника. Треће лице код осигурања од одговорности није лице које је осигураник и то је основно правило. То се, најјасније, може објаснити код осигурања аутоодговорности. Наиме, лице које је власник возила, али и лице које управља моторним возилом, нису трећа лица²⁷. У вези са тим, много је једноставније одговорити на питање ко има право на накнаду штете, односно, ко је треће лице, а није једна од страна у уговору о осигурању од одговорности, него одредити ко нема право на накнаду.

Једно од питања које се поставља код регулисања трећег лица јесте да ли ову област треба регулисати само законом или се статус трећих лица и њихов круг може регулисати додатно и општим условима осигурања од одговорности. Наиме, постоји мишљење да се условима осигурања може проширити круг лица која су искључена из осигурања. Сматрају се трећим оштећеним лицима сва лица која претрпе штету а нису обухваћена законским и уговорним искључењима из права на накнаду²⁸. Сматрамо да ова област може да се регулише само законом, имајући у виду потребу за уједначеном праксом и схватањем ко не може бити треће лице.

Искључења из осигурања

Једно од питања које се поставља код подношења директне тужбе односи се на искључења из осигурања, односно, на случајеве када осигуравач неће бити у обавези да накнади штету. Практично, то се односи

²⁶ П. Шулејић, „Застарелост потраживања из правних односа осигурања као предмет законског регулисања“, *Ревизија за право осигурања* бр. 2/2009, Београд 2009, 18.

²⁷ С. Станишић, „Одговорност за штету у случају незгоде изазване моторним возилом у покрету“, *Осигурање*, хрватски часопис за теорију и праксу осигурања, бр. 11, Загреб, новембар 2004, 31.

²⁸ Д. Мркшић, З. Петровић, К. Иванчевић, *Право осигурања*, Нови Сад 2006, 222.

на искључење појединих категорија оштећених лица, када та лица неће бити у могућности да поднесу захтев за накнаду штете и директну тужбу. И по том питању се разликују услови осигурања, што зависи од предмета, тј. врсте осигурања од одговорности. Нпр., ако говоримо о осигурању опште одговорности, брачни друг и сродници осигураника неће бити у могућности да буду трећа лица. Но, ако погледамо осигурање од аутоодговорности, онда ће брачни друг и сродници имати статус трећих лица. Уопште, круг трећих лица зависи од врсте осигурања од одговорности. Ако се осигурање од одговорности односи на употребу ствари којом се може проузроковати штета, онда је јако битно питање сувласништва и заједничке својине на тој ствари. Брачни друг може бити сувласник или заједнички власник. Заједнички власници могу бити и санаследници. Код ових ситуација могу настати спорови нарочито када се ради о деоби имовине и осигураном случају који се догоди у процесу те деобе.

Кад говоримо о кругу трећих лица, постављамо и питање да ли осигураник – одговорно лице, може тражити накнаду штете због смрти блиског лица у осигураном случају за који је одговоран управо он као осигураник. Судска пракса каже да не може, јер када говоримо о накнади штете у овом случају, морамо имати на уму да се овде ради о одговорности осигуравача која има основ у обавезном осигурању од одговорности за другог, односно, оно је акцесорне природе и постоји под претпоставком да постоји одговорност за штету тог другог лица, односно, уговарача. Ако не постоји друго лице које није истоветно са тужиоцем, већ је реч о случају који се догодио тужиоцу за који он мора да сноси последице, тада се накнада штете не може тражити од туженог, односно, осигуравача²⁹.

Други случај односи се на обрнуту ситуацију. Ради се о могућности да сродници осигураника погинулог у једном догађају, за који је он одговоран, поднесу тужбу за накнаду штете. У једном случају је суд у првостепеном поступку одлучио да сродници не би имали право на накнаду штете, јер ни осигураник не би имао право на накнаду, с обзиром на то да је он одговоран за осигурани случај. Међутим, оваква одлука првостепеног суда не може се прихватити као правилна, јер је заснована на непотпуно утврђеном чињеничном стању. Наиме, треће лице се одређује негативном методом, тј. одређује која се лица не могу користити обавезним осигурањем од одговорности у случају да претрпе штету. Тумачећи наведену законску одредбу, произилази да сва остала лица, која нису на-

²⁹ Одлука ВСПХ, Рев-201/2005-2 од 6.10.2005.

ведена у закону, представљају трећа лица и имају право на накнаду штете по основу осигурања од одговорности³⁰.

Осигуравач као треће лице

Морамо поменути и осигуравача који се може појавити са захтевом за накнаду штете, као треће лице према другом осигуравачу, уколико је исплатио свог осигураника, по основу осигурања, а за штету је одговоран осигураник другог осигуравача³¹. Са једне стране, осигуравач је исплатио свог осигураника, на основу осигурања које је закључено са тим осигураником. Но, са друге стране, осигуравач то своје право црпи из права свог осигураника, које он има на основу полисе осигурања од одговорности другог осигураника – штетника, одговорног за штету, тако да оно има право да се са регресним захтевом обрати другом осигуравачу ради накнаде. Да ли можемо осигуравача сматрати трећим лицем у случају суброгације права? Он јесте испунио своју законску обавезу, односно, исплатио је штету свом осигуранику на основу закљученог осигурања. Међутим, својство трећег лица осигуравач је добио из осигурања од одговорности између осигуравача и осигураника, који је одговоран за штету. Осим тога, осигуравач стиче својство трећег лица на основу права регреса. Право регреса овде постоји и на основу суброгације права, тако да осигуравач може наплатити штету на основу уговора о осигурању од одговорности другог лица. Оно што је битно, јесте да се својство трећег лица стиче на основу уговора о осигурању од одговорности у којој је уговорна страна друго лице. Без обзира на то што је осигуравач стекао то својство на основу права регреса и суброгације права према осигуранику, он је своје право на подношење захтева за накнаду штете стекао на основу полисе осигурања од одговорности другог лица³².

Врло често се не разликују регресни захтев и захтев за суброгацију. Некада се ова два института и изједначавају. Код суброгације се права осигураника, оштећеног лица, према трећем лицу, штетнику, преносе на осигуравача који је штету исплатио осигуранику – оштећеном лицу. Код регреса, осигуравач може да захтева исплату плаћене штете трећем лицу од сваког одговорног лица, као и од свог осигураника. Са друге стране,

³⁰ Пресуда Општинског суда у Краљеву П.205/07 од 25.5.2007. године, Решење Окружног суда у Краљеву Гж.1523/07 од 22.8.2007. године – Билтен судске праксе Окружног суда у Краљеву, бр. 4/2007, Интермекс, Београд, аутор сентенце: С. Ристић, судија Окружног суда у Краљеву.

³¹ В. Чоловић, 34.

³² З. Петровић, В. Чоловић, Н. Мрвић-Петровић, 41.

о регресу говоримо када осигуравач исплати штету трећем лицу, које је оштећено лице, а ту штету је проузроковао осигураник који је штету начинио под околностима које нису покривене осигурањем. Тада се осигуравач обраћа за накнаду свом осигуранику³³. Значи, код суброгације осигуравач исплаћује свој дуг из уговора о осигурању и улази у права свог осигураника према одговорном лицу (ако оно постоји и ако се може утврдити). Код регреса, осигуравач исплаћује накнаду уместо осигураника – одговорног лица, а то је туђ дуг и стиче право повраћаја суме коју је платио уместо њега.

5. Поједине врсте осигурања од одговорности – са становишта круга трећих лица

Морамо разликовати осигурање од одговорности, не само кад је предмет осигурања одређен или није, већ и у односу на самог осигураника, који може обављати одређену делатност или не, као и у односу на круг трећих лица који могу претрпети штету. У том смислу, поменућемо, пре свега, осигурање од аутоодговорности, као најраспрострањенију врсту осигурања од одговорности, а затим осигурање од одговорности стечајних управника, лекара и других медицинских радника, као и осигурање од одговорности у транспорту. Код осигурања од аутоодговорности, штета може настати употребом моторног возила, а круг трећих лица је одређен негативно, односно, сви они који нису дефинисани у закону, могу бити оштећена лица, тако да можемо рећи да је њихов круг неограничен. Што се тиче стечајних управника, они су непосредно одговорни сваком учеснику стечајног поступка за штету коју му нанесе намерно (крајњом непажњом) или умишљајно (грубом непажњом)³⁴. Ако је штета настала услед активности стечајног управника коју је одобрило стечајно веће или услед поступања по упутству стечајног судије, стечајни управник не сноси одговорност, осим уколико је одобрење или упутство издејствовано на преваран начин. Стечајни управник обавља дужност у одређеном поступку, где се штета може проузроковати одређеном броју лица, односно учесницима у поступку. Осигурање стечајног управника од одговорности разликује се од осталих врста осигурања од одговорности, не само по садржају, већ и по почетку и

³³ П. Шулејић, 21.

³⁴ В. Чоловић, „Обавезно осигурање од одговорности стечајног управника“, *Традиционално 4. саветовање правосуђа „Стечај и приватизација“*, Вршац 2007, Зборник радова, 135.

престанку трајања. Осигурање стечајног управника је различито и по специфичном одређивању премије осигурања. За осигурање од лекарске одговорности веома је битно дефинисати шта је то лекарска грешка. Лекарска грешка техничке природе односи се на грешку у дијагнози или на грешку у терапији³⁵. За дефинисање лекарске грешке, као и осигурања од лекарске одговорности, битно је и мишљење струке. Једно од најважнијих питања за осигурање од лекарске одговорности, односно, за обавезу осигуравача да исплати штету оштећеном лицу – пацијенту, јесте да се утврди узрочна веза између рада лекара, односно, пружања лекарске помоћи или вршења лекарске интервенције и последице која је наступила код пацијента. Да би дошло до обавезе осигуравача на исплату штете, мора да постоји адекватна узрочна веза, а утврђивање адекватне узрочне везе између штетниковог понашања и настале штете је правно питање о којем одлучује суд³⁶.

Осигурање од одговорности превозника јавља се као посебан интерес власника транспортних средстава, посебно бродова и ваздухоплова, да се заштите од одговорности за нанету штету трећим лицима, а у вези са њиховим пословањем. У поморском осигурању то је и посебан начин осигурања који се јавља изван редовних облика поморског осигурања, док се код осигурања у ваздушном саобраћају ради о одговорности ваздушног превозиоца према путницима од последица несрећног случаја и о одговорности власника, односно, корисника ваздухоплова за штету коју ваздухоплов причини трећим лицима и објектима на земљи.³⁷

Поменули смо стечајног управника, лекаре и превознике. Код њих можемо дефинисати и професионалну одговорност, с обзиром на занимање, односно, делатност коју обављају. Код професионалне одговорности, обавеза на накнаду штете настаје само када је до настанка штете дошло због професионалне грешке или пропуста осигураника у извршењу обавеза према трећим лицима, а по закљученом уговору или донетој одлуци. Појам професионалне одговорности, морамо рећи, није прецизно дефинисан, али се веже за наведене и друге професије, занимања и делатности у којима постоје кодекси понашања, струковна удружења,

³⁵ Б. Матијевић, „Осигурање од професионалне одговорности здравствених дјелатника и судских вјештака у Републици Хрватској“, 13. међународни научни скуп *Обавезно осигурање, накнада штете и обезбеђење потраживања*, Зборник радова, Београд 2010, 460.

³⁶ В. Чоловић, „Осигурање од лекарске одговорности“, *Страни правни живот* бр. 3/2010, Београд 2010, 42.

³⁷ Б. Ивошевић, *Транспортно осигурање*, Тиват 2010, 64.

итд.³⁸ Наравно, мора се испунити услов да је осигураник поступао са повећаном пажњом, као и по закону, односно по правилима своје струке. Осим наведених лица, овакво осигурање уговарају: адвокати; јавни бележници (нотари); ревизори; рачуновође; приватни детективи и радници обезбеђења; архитекте и инжењери у грађевинарству; фармацеути; као и друге професије. Покривени су будући, неизвесни и од воље осигураника независни штетни догађаји који су настали као резултат грешке, односно несавесног или нестручног поступка или пропуста учињеног противно актуелним прописима и стандардима струке, који за директну последицу има неповољан исход и на основу ког би треће лице могло да захтева накнаду штете. Осигурање се закључује на суму осигурања која представља горњу границу за накнаду штете по једном штетном догађају. Осим суме осигурања по штетном догађају, постоји и појам агрегатне суме осигурања која представља укупну обавезу осигураваача за цео период осигурања и предмет је уговарања. Избор адекватне суме осигурања је врло важан, јер представља уједно износ до ког по претпоставци могу да иду одштетни захтеви трећих лица. Висина премије осигурања зависи од избора лимита покрића, тј. суме осигурања како по штетном догађају, тако и агрегатне, затим извора опасности и укупног прихода. Једна од важних карактеристика овог облика осигурања односи се и на то да обавеза осигураваача није само у исплати штете, односно, суме осигурања, већ и у предузимању одбране од неоснованих и претераних захтева за накнаду штете, као и у накнади трошкова судског поступка.

И код ове врсте осигурања од одговорности, треће лице има право на накнаду штете до уговорене осигуране суме, као и на законску камату.³⁹ Не можемо изједначити занимање, нпр., лекара са неким другим професијама, као што су стечајни управници или адвокати, са становишта осигурања од одговорности, као што то наводе неки аутори⁴⁰, али се морамо сложити да се, у свим овим случајевима, ради о осигурању професионалне одговорности.

У сваком случају, од врсте осигурања од одговорности, односно, предмета ове врсте осигурања зависи и круг трећих лица, као и специфичност подношења директне тужбе.

³⁸ В. Одак, „Обвезна осигурања“, *Дани хрватског осигурања*, Опатија 15–16.11.2004, 20.

³⁹ Ј. Керета, „Осигурање од професионалне одговорности“, *Сигурност*, вол. 48, бр. 3 (1.10.2006), 323.

⁴⁰ Ј. Василић, „Осигурање стечајног управника од грађанске одговорности за штете учесницима у стечајном поступку“, *Ревизија за право осигурања* бр. 2/2002, Београд 2002, 46.

6. Право на накнаду штете и подношење директне тужбе и у случају непостојања осигурања од одговорности (и у другим случајевима)

Да осигурање од одговорности има своју и заштитну и социјалну функцију, најбоље се огледа у ситуацији да оштећено лице може надокнадити штету насталу у осигураном случају и када не постоји уговор о осигурању од одговорности. То је случај код осигурања од аутоодговорности, односно, дефинисана је могућност да оштећено лице може захтевати накнаду штете од Гарантног фонда у појединим случајевима, а што је регулисано Законом о обавезном осигурању у саобраћају Србије (даље: ЗООС)⁴¹. Примарна улога Гарантног фонда у осигурању аутоодговорности огледа се у накнади штете оштећеном лицу, која је настала у следећим случајевима:

а) када саобраћајну незгоду проузрокује неосигурано моторно возило⁴²;

б) када саобраћајну незгоду проузрокује непознато моторно возило; и
в) када саобраћајну незгоду проузрокује моторно возило које је било осигурано код осигуравајућег друштва над којим је отворен стечајни поступак⁴³.

Основна функција Гарантног фонда јесте да исплати штету, уколико је исту проузроковало неосигурано моторно возило. На првом месту се у ЗООС дефинише да ће се „активирати“ средства Гарантног фонда, ако штету проузрокује неосигурано возило. Штета се надокнађује у истом обиму и према истим условима као да је, на дан настанка штетног догађаја, био закључен уговор о обавезном осигурању. ЗООС дефинише и право на регрес Гарантног фонда према власнику моторног возила, ваздухоплова, чамца или другог превозног средства који није закључио уговор о обавезном осигурању, за износ исплаћене накнаде, камату од исплате накнаде и трошкове поступка. Наравно, право на регрес настаје тек након исплате накнаде штете од стране Гарантног фонда⁴⁴.

Поменућемо и друга два случаја када оштећено лице може захтевати накнаду штете од Гарантног фонда, како бисмо доказали потпу-

⁴¹ Закон о обавезном осигурању у саобраћају Републике Србије – Службени гласник Републике Србије бр. 51/2009, 78/2011, 101/2011, 93/2012, 7/2013 – одлука Уставног суда.

⁴² Наведено се односи и на ваздухоплове и чамце.

⁴³ Члан 76 ЗООС.

⁴⁴ Члан 91 ЗООС.

ну заштиту коју има оштећено лице. Наиме, у ЗООС је предвиђено да се средства Гарантног фонда користе за исплату штете коју је проузроковало непознато моторно возило. ЗООС дефинише да ће се та штета исплатити само ако је наступила смрт, односно телесне повреде или нарушавање здравља⁴⁵. ЗООС је, оваквим регулисањем, пре свега, пошао од принципа заштите лица, у случају саобраћајне незгоде, али се поставља питање накнаде и материјалне штете на возилу. Наиме, у свим случајевима у којима је дошло до смрти, повреде или нарушавања здравља услед саобраћајне незгоде, за коју је одговорно непознато моторно возило, може доћи и до материјалне штете на возилу или возилима. ЗООС штити оштећено лице, али ограничено. Пре свега, то лице нема право на накнаду материјалне штете на возилу, коју може изазвати непознато моторно возило, а затим то лице мора доказивати да је непознато моторно возило одговорно за саобраћајни удес. ЗООС предвиђа да ће се, уколико се касније утврди које је возило изазвало саобраћајну незгоду, моћи поставити регресни захтев према оном осигуравачу, односно осигуравајућем друштву, које је осигурало наведено возило⁴⁶, када се, практично, Гарантни фонд појављује као треће лице.

На крају, ЗООС на веома целисходан начин регулише ситуацију када је штету проузроковало возило осигурано код осигуравајућег друштва против којег је покренут стечајни поступак. Наиме, накнада штете се врши одмах, док Гарантни фонд добија својство повериоца у стечајном поступку против осигуравајућег друштва за износ који је исплатио оштећеном лицу. На њега прелазе сва права оштећеног лица према стечајној маси. Гарантни фонд има право да пријави ово потраживање до окончања стечајног поступка против осигуравајућег друштва⁴⁷.

7. Меродавно право за директну тужбу (деликт или уговор)

Поставља се питање да ли материју директне тужбе треба регулисати правилима о уговорној или о вануговорној одговорности. Видели смо, напред, да директна тужба има свој основ, пре свега, у деликту, али у овој области постоје различита схватања. Поменућемо и правила

⁴⁵ Члан 92, ст. 1 ЗООС.

⁴⁶ Члан 92, ст. 3 ЗООС.

⁴⁷ Члан 93 ЗООС.

о одређивању меродавног права за директну тужбу дефинисана у праву ЕУ, која такође дефинишу њену правну природу.

Наиме, Уредба Европског парламента и Савета о меродавном праву за вануговорне обавезе (Рим II) бр. 864/2007 од 11. јула 2007. године (даље: Уредба 864/2007)⁴⁸ предвиђа да ће се меродавно право за вануговорне обавезе настале из деликата одредити по праву земље у којој се штета догодила, независно од тога да ли је то земља у којој се догодила штетна радња или земља у којој је настала последица⁴⁹. Уредба 864/2007 одређује и заједничка правила која ће се примењивати, без обзира на врсту вануговорне одговорности. Та правила су предвиђена и за подношење директне тужбе против осигуравача одговорног лица, ако то предвиђа меродавно за вануговорне обавезе или право меродавно за уговор о осигурању⁵⁰. Вратићемо се касније на примену ових правила на подношење директне тужбе, а претходно ћемо посветити пажњу схватањима о основу допуштености директне тужбе, што није од значаја само за одређивање меродавног права.

Према становишту које је дуго било владајуће, за ово питање је меродаван деликтни статут, што значи да се допуштеност директне тужбе против осигуравача оцењује према праву које је према општим колизионим правилима форума меродавно за грађанскоправни деликт. Ово становиште полази од циља директне тужбе који се огледа у пружању могућности оштећеном да оствари своје право на накнаду штете против штетниковог осигуравача као другог дужника, чија је обавеза установљена законом, а не уговором. Према другом, мање прихваћеном становишту, питање допуштености директне тужбе против осигуравача оцењује се према праву које је меродавно за уговор о осигурању. Примена уговорног статута се оправдава тиме што се висина накнаде коју осигуравач треба да исплати оштећеном обрачунава на основу осигурање суме из уговора о осигурању. Према трећем становишту, на питање допуштености директне тужбе против штетниковог осигуравача начелно треба применити деликтни статут. Међутим, ако деликтни статут не признаје право на директну тужбу, супсидијарно се примењује уговорни статут, тј. право меродавно за уговор о осигурању⁵¹. Према четвртом

⁴⁸ Regulation (EC) No 864/2007 of the European Parliament and of the Council of July 11 2007 on the law applicable to non-contractual obligations (RomeII) – *Official Journal of the European Communities* L 199, 31.7.2007, p. 40–49

⁴⁹ Члан 4.1 Уредбе 864/2007.

⁵⁰ Члан 18 Уредбе 864/2007.

⁵¹ С. Ђорђевић, „Меродавно право за директну тужбу оштећеног против штетниковог осигуравача према правилима Регулative „Рим II“, *Ревизија за право осигурања* бр. 2/2010, Београд 2010, 9.

становишту, које је заступљено у новијој литератури и које је нашло своје упориште у новим кодификацијама међународног приватног права, на питање допуштености директне тужбе примењује се било деликтни било уговорни статут, зависно од тога који је од њих повољнији за оштећеног⁵².

Уредба 864/2007 дефинише савремено становиште, па је за питање допуштености директне тужбе против осигуравача предвиђено алтернативно везивање. Према одредби члана 18, оштећени може непосредно да захтева накнаду штете од осигуравача, ако је то допуштено, било по праву меродавном за вануговорне обавезе, било према праву меродавном за уговор о осигурању. Из ове одредбе недвосмислено произилази да треба применити повољније право за оштећеног⁵³. Поставља се питање да ли је прихватљиво, имајући у виду како интересе оштећеног тако и интересе осигуравача, да се до овог статута дође применом било којег колизионог правила за деликте из Уредбе 864/2007⁵⁴.

Неспорно је да се деликтни статут, који је утврђен применом општег правила из члана 4, ст. 1 Уредбе 864/2007 (право државе у којој је наступила непосредна штета), примењује на питање допуштености директне тужбе против штетниковог осигуравача. Исто важи и за одредбу члана 4 ст. 2 Уредбе 864/2007, према којој се примењује право државе у којој странке имају своја уобичајена боравишта, без обзира на то што је непосредна штета наступила у некој другој држави. Право државе заједничког уобичајеног боравишта странака је, неретко, право које је меродавно и за уговор о осигурању, тако да се у овом случају и на деликте на уговор о осигурању примењује исто право. Примена истог правног поретка је пожељна, ако се имају у виду проблеми који могу настати услед одступања у различитим правним системима који се примењују на један догађај са елементом иностраности. С друге стране, у једној таквој ситуацији оштећени губи право избора повољнијег права, с обзиром на то да обе алтернативе из члана 18 Уредбе 864/2007 упућују на један исти правни поредак⁵⁵.

⁵² С. Ђорђевић, 10.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ С. Ђорђевић, 14.

⁵⁵ С. Ђорђевић, 14–15.

8. Закључак

О праву на директну тужбу не можемо говорити без дефинисања правне природе осигурања од одговорности. Но, претходно морамо рећи да право на директну тужбу произлази из могућности да се треће лице непосредно обрати, тј. да непосредно поднесе директни захтев за накнаду штете осигуравачу. Осигурање од одговорности има своју заштитну и социјалну функцију. Кад говоримо о заштитној функцији, она се, пре свега, односи на имовину осигураника, који је штетник, тј. лице које је проузроковало штету. Осигураник закључењем овог осигурања штити своју имовину, ако не постоје основи за искључење из осигурања, кад осигуравач неће бити у обавези да исплати штету. Са друге стране, и о заштитној и о социјалној функцији говоримо кад је у питању треће, оштећено, лице. Треће лице има пре свега право да накнади штету, без обзира на то да ли је она настала на телу или материјалним стварима. Са друге стране, веома је важно да лица која претрпе штету могу да надокнаде исту, а терет те могућности се смањује ако је закључено осигурање од одговорности, чиме је испуњења социјална функција. Но, видели смо, код осигурања аутоодговорности, да се треће лице може обратити Гарантном фонду у случају непостојања осигурања, као и у другим случајевима, чиме се социјална функција још више остварује. Осигуравач је дужан да надокнади штету за коју је одговоран осигураник, али не и штету за коју не постоји грађанска одговорност осигураника.

Prof. Vladimir Čolović, Ph.D

**Faculty of Law Sciences, PanEuropean University „Apeiron“ Banja
Luka**

Ass.prof. Ana Oračić, Ph.D

Faculty of Business Economics and Entrepreneurship, Belgrade

DIRECT LAWSUIT IN THE LIABILITY INSURANCE

Summary

In the liability insurance, the injured party has the right of direct request from the insurer for the damage compensation. In this type of insurance, the injured party is the third party, because he is not the participant of the contractual relation between insurer and insured. Right to direct lawsuit stems from the right to a direct claim for damage compensation. The Act on Obligations defines this right of a third party, as its own right. Draft Serbian Civil Code regulates in detail this right, so what defines that both the insurer and the insured, as the person responsible, solidary debtors to a third party. Liability insurance has its own protective and social function. Proof of this is the possibility of filing a direct lawsuit. Direct lawsuit has its basis in the concluded contract of liability insurance, but it can be realized only when the insured event occurs. It is very important to define who can be a third party. The author in paper pays attention to the protection of third persons in different types of liability insurance, such as motor liability insurance, insurance of certain professional activities such as the bankruptcy trustee and doctors, as well as liability insurance in transportation.

Key words: *liability insurance, direct lawsuit, third party, insurer, insured, insured event.*